

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 368.914

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕШКОДИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДАЛАННЯ

Коніна М.О., Реха К.З.

Донецький національний університет економіки та торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

У статті розглянуто види пенсійного забезпечення в Україні. Досліджено роль недержавних пенсійних фондів в Україні. Проведено аналіз сучасного стану недержавних пенсійних фондів в Україні. Виявлено особливості їхнього функціонування. Розроблено та запропоновано рекомендації щодо шляхів покращення їхнього подальшого розвитку, стимулювання зростання числа учасників та обсягів пенсійних накопичень.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, пенсія, фінансова система, пенсійні активи, інвестиції.

Постановка проблеми. Демографічна ситуація в Україні свідчить про посилення процесу старіння населення, тобто зростання кількості людей похилого віку, що, у свою чергу, збільшує соціально-економічне навантаження для осіб, які працюють. Загальновідомо, що для ефективного функціонування солідарної пенсійної системи, рівень пенсії має становити 60-80% від заробітної плати, проте навіть країни з розвинутою ринковою економікою не завжди досягають таких високих показників. В Україні ж коефіцієнт пенсійного заміщення становить приблизно 40%, тому, з огляду на це, ми вважаємо, що діяльність недержавних пенсійних фондів в таких умовах є об'єктивно-необхідною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема недержавного пенсійного забезпечення відображена у працях багатьох науковців, серед яких: О.П. Кириленко, О.П. Коваль, Н.П. Ковальова, Г.І. Козак, Б.С. Малиняк, О.В. Петрушка, М.О. Змієнко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, у науковій літературі розкриваються лише окремі аспекти дослідження цього питання, які не приділяють достатньої уваги щодо конкретних заходів, які здатні подолати перешкоди на шляху до розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні, а також посилити довіру населення до цього виду страхування.

Мета статті полягає у виявленні найважливіших факторів, які стримують розвиток соціального страхування на рівні недержавного пенсійного забезпечення, та запропонувати заходи щодо їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Страхування на рівні недержавного пенсійного забезпечення виступає системою третього рівня реалізації пенсійної реформи в Україні. Функціонування недержавних пенсійних інститутів є відносно новим видом фінансових послуг у нашій державі, що набуває все більшого значення у системі соціального захисту працюючої частини населення. Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», існують три види недержавних пенсійних фондів: відкритий пенсійний фонд, корпоративний пенсійний фонд, професійний пенсійний фонд (табл. 1).

Таблиця 1

Види недержавних пенсійних фондів

Вид фонду	Засновники	Учасники
Відкритий пенсійний фонд	Будь-які фізичні та юридичні особи (крім бюджетних установ та організацій).	Громадяни України, іноземці або особи без громадянства незалежно від місця та характеру роботи.
Корпоративний пенсійний фонд	Юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців.	Виключно громадяни, які перебувають у трудових відносинах із засновниками фонду.
Професійний пенсійний фонд	Об'єднання громадян або юридичних осіб, які утворюються за професійною ознакою.	Виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності, визначеної статутом фонду.

Джерело: [1]

Розбудова системи недержавного пенсійного забезпечення України почалась з 2004 року з прийняттям Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди, аналіз основних показників яких наведено у таблиці 2.

Як видно з даних таблиці 2, більшість показників мають позитивну тенденцію до росту. Негативною є тенденція скорочення загальної кількості учасників недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ), а також кількості учасників, що отримують пенсійні виплати. Так, у 2016 році у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року вони зменшились на 0,3% та 1,1% відповідно. У 2015 році відносно 2014 року негативна тенденція просліджується і щодо загальної вартості активів, а також сумою інвестиційного доходу та прибутку від інвестування активів недержавного пенсійного фонду.

На наш погляд, найважливішими факторами, які стримують розвиток страхування на рівні недержавного пенсійного забезпечення, є наступні:

- відсутність системи гарантування і збереження пенсійних активів громадян;
- низька зацікавленість юридичних-осіб роботодавців щодо створення корпоративних або професійних пенсійних фондів;

– низький рівень доходів громадян, а також загроза втрати заощаджень і недовіра до інститутів НПФ;

– низький рівень розвитку фінансового ринку, а також відсутність державної фінансової підтримки щодо розвитку НПФ.

Говорячи про надійність недержавних пенсійних фондів, то вітчизняним законодавством передбачено одразу потрійний нагляд за ринком НПФ. За компаніями, які беруть участь у пенсійному страхуванні, спостерігають ДКРРФП і ДКЦПФР, а за утримувачами активів – НБУ. Варто зауважити, що НПФ несуть повну відповідальність за своїми зобов'язаннями перед пенсійним фондом всім майном, яке належить їм на праві власності. Крім того, законодавством передбачено чіткий контроль за пенсійними акти-

вами. Так, вони можуть бути використані лише на цілі, виключний перелік яких встановлений Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення», законодавство вимагає обов'язкове відокремлення активів засновників пенсійного фонду, роботодавців-вкладників та осіб, які обслуговують пенсійний фонд, від пенсійних активів фонду з метою унеможливлення його банкрутства [1].

Однак, не дивлячись на визначений у законодавстві державний нагляд та контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів, однією з головних проблем розвитку добровільного пенсійного забезпечення залишається система гарантування і збереження пенсійних активів, надійність якої може значно посилити довіру потенційних учасників недержавних пенсійних фондів. У таблиці

Таблиця 2

**Динаміка основних показників діяльності
недержавних пенсійних фондів України за 2014-2016 роки**

Показники	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Темпи приросту, %	
				2015/2014	2016/2015
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	55,1	59,7	62,6	8,3	4,9
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	833,7	836,7	834	0,4	-0,3
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2469,2	1980,0	2138,7	-19,8	8
Пенсійні внески, всього, млн. грн., у тому числі	1808,2	1886,8	1895,2	4,3	0,4
– від фізичних осіб	77,4	80,3	92,2	12,5	14,8
– від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0	0
– від юридичних осіб	1736,1	1806,3	1802,1	4	-0,2
Пенсійні виплати, млн. грн.	421,4	557,1	629,9	32,2	13,1
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	75,6	82,2	81,3	8,7	-1,1
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1266,0	872,2	1080,5	-31,1	23,9
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1095,0	657,0	834,8	-40	27,1
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	171,0	215,2	245,7	25,8	14,2

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

Таблиця 3

Гарантії у системі добровільного пенсійного забезпечення в різних країнах

Країна	Гарантія інвестиційного доходу	Примітка
Чехія	Компанії з управління активами (далі-КУА) зобов'язані гарантувати збереження номінальної вартості пенсійних внесків кожного року.	–
Бельгія	Професійні пенсійні плани повинні забезпечувати річний дохід не менше 3,75% за внесками працівників і 3,25% за власними внесками.	Фактичний ринковий дохід застосовується, якщо він вищий за мінімально гарантований.
Словацьчина	КУА пенсійних фондів зобов'язані гарантувати інвестиційний дохід в розмірі 0% кожні 6 місяців.	Плата за послуги КУА нараховується тільки при отриманні позитивної ставки доходу.
Швейцарія	Мінімальний інвестиційний дохід, гарантований пенсійними фондами, становить 1,5%.	Гарантія забезпечується на двох етапах: при переході в інший фонд та при виході на пенсію.
Угорщина	Пенсійні фонди повинні забезпечувати мінімальний інвестиційний дохід на рівні 85% доходності державних облігацій.	–
Польща	Гарантії доходності встановлені в діапазоні: 50% середнього інвестиційного доходу всіх фондів або середній номінальний інвестиційний дохід мінус 4%.	Нестача покривається за рахунок власних ресурсів фондів.
Словенія	Мінімальний інвестиційний дохід встановлено на рівні 40% середньорічної ставки доходності за державними облігаціями.	–
Малайзія, Сінгапур	Мінімальний інвестиційний дохід складає 2,5% річних.	–
Чилі	Рівень гарантованого інвестиційного доходу диференціюється за типом плану.	–

Джерело: [3]

З зображено гарантії у системі добровільного пенсійного забезпечення в різних країнах.

Проаналізувавши таблицю 3, ми дійшли висновку, що у практиці різних країн застосовуються гарантії абсолютної або відносної інвестиційної дохідності на пенсійні активи. Якщо перший вид передбачає здебільшого повернення номінальної або реальної вартості пенсійних активів, то другий дозволяє забезпечити дохідність, наближену до середньоринкової [4]. Для України вважаємо за доцільне гарантування на законодавчому рівні повернення номінальної вартості пенсійних активів учасникам НПФ, що означає отримання ними пенсійних виплат, які перевищуватимуть рівень інфляції в країні.

В Україні останніми роками спостерігається тенденція до зменшення кількості НПФ, особливо корпоративних пенсійних фондів (рис. 1).

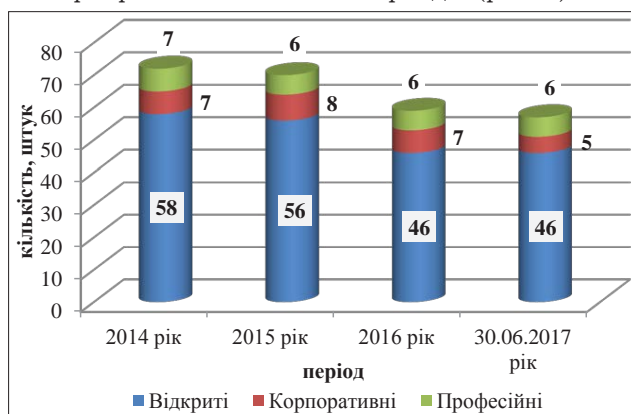

Рис. 1. Кількість НПФ в розрізі видів фондів за 2014-30.06.2017 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

Так, порівняно з 7 діючими корпоративними пенсійними фондами у 2014 році, у другому кварталі 2017 року залишилось лише 5. Окрім цього, можна помітити стрімку тенденцію до зменшення відкритих пенсійних фондів – з 58 працюючих відкритих пенсійних фондів у 2014 році, у другому кварталі 2017 року залишилось лише 46 таких пенсійних фондів.

Варто зазначити, що існує ряд факторів, які мають спонукати підприємства до створення системи недержавного пенсійного забезпечення для своїх працівників:

1. Пільговий податковий режим для внесків до НПФ – відрахування підприємства на користь працівників належить до валових витрат, зменшуючи на відповідну суму базу для податку на прибуток, а в окремих випадках – обов'язкові соціальні внески. Не підлягає оподаткуванню інвестиційний дохід, отриманий від здійснення операцій з пенсійними активами.

Список літератури:

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
2. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-npz.html>.
3. Кириленко О.П. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: [монографія] / О.П. Кириленко, Б.С. Малиняк, О.В. Петрушка та ін.: за ред. О.П. Кириленко, Б.С. Малиняка. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 350 с.

2. Розширення фінансово-інвестиційних можливостей. Підприємство – засновник НПФ має доступ до довгострокових фінансових ресурсів, частина яких може бути використана на власні інвестиційні проекти.

3. Участь у НПФ дозволить роботодавцю вирішити проблеми кадрової політики (зниження плинності кадрів, утримання кваліфікованих працівників, омолодження колективу) та підвищити рівень матеріального стимулювання співробітників. Крім того, підприємство – НПФ посилить соціальний захист працівників і, таким чином, підвищить престижність та соціальну привабливість установи [8].

Козак Г.І. пропонує для підвищення стимулу участі підприємств у системі НПФ надавати роботодавцям (в якості компенсаторного механізму) можливостей доступу до кредитування за пільговими ставками у державних банках. Такі переваги можуть надаватися вкладникам, обсяги сплачених пенсійних внесків яких перевищують встановлений рівень, що може диференціюватися залежно від розміру підприємств, їх галузевої належності тощо [9].

Ще однією проблемою, яка стримує розвиток добровільного пенсійного забезпечення, залишається недовіра громадян до системи НПФ, що викликано, у першу чергу, низькими доходами населення, загрозою втрати заощаджень, надійністю повернення пенсійних внесків. Ми вважаємо, що задля мінімізації зазначеної проблеми, у першу чергу, необхідно проводити роз'яснювальні заходи серед населення шляхом впровадження державних програм з інформування громадськості щодо переваг їх участі у НПФ. Каналами розповсюдження такої агітаційної інформації можуть стати ЗМІ, органи соціального забезпечення громадян, державні пенсійні фонди.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у процесі дослідження перешкод на шляху до розвитку недержавного пенсійного страхування, виявлено низку істотних проблем, зокрема: недосконалість системи гарантування і збереження пенсійних активів громадян; стрімка тенденція до зниження кількості корпоративних і професійних пенсійних фондів, викликана низькою зацікавленістю юридичних-осіб роботодавців щодо створення таких фондів; відсутність довіри населення до інститутів недержавного пенсійного забезпечення; низький розвиток фінансового ринку в Україні та, як наслідок, відсутність на ньому надійних видів фінансових інструментів, які б дали змогу забезпечити належну диверсифікацію пенсійних активів НПФ. Запропоновані заходи допоможуть мінімізувати ризики від виявлених проблем та активізувати діяльність НПФ на українському ринку страхових послуг.

4. Antolin P. The Role of Guarantees in Defined Contribution Pensions [Електронний ресурс] // OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions. – 2011. – No. 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/5kg52k5b0v9s-en>.
5. Коваль О.П. Механізми забезпечення гарантій збереження коштів пенсійних накопичень / О.П. Коваль // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 5. – С. 219.
6. Як працюють професійні пенсійні програми за кордоном // Пенсійний фонд України Головне управління в Черкаській обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ckrfu.gov.ua/?p=3443>.
7. Аналітичний огляд діяльності ринку управління активами // Українська асоціація інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html.
8. Ковальова Н.П. Перспективи створення недержавних пенсійних фондів в Україні / Н.П. Ковальова // Цінні папери України. – 2010. – № 1. – С. 18-19.
9. Козак Г.І. Шляхи оптимізації функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні / Г. Козак // Світ фінансів. – 2014. – Вип. 2. – С. 100-110. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2014_2_15.
10. Коваль О. Щодо основних напрямів інвестування пенсійних активів обов'язкової накопичувальної системи: аналіт. зап. / О. Коваль. – К.: Нац. ін-т стратег. дослідж. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/396>.
11. Змієнко М.О. Сутність недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів / М.О. Змієнко // Збірник наукових праць. – Вип. 30. – К.: НАУ, 2011. – 260 с.

Кони́на М.А., Реха К.Х.

Донецький національний університет економіки и торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

НЕГОСУДАРСТВЕННОЕ ПЕНСИОННОЕ СТРАХОВАНИЕ В УКРАИНЕ: ПРЕПЯТСТВИЯ РАЗВИТИЮ И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены виды пенсионного обеспечения в Украине. Исследована роль негосударственных пенсионных фондов в Украине. Проведен анализ современного состояния негосударственных пенсионных фондов в Украине. Выявлены особенности их функционирования. Разработаны и предложены рекомендации относительно путей улучшения их дальнейшего развития, стимулирования роста числа участников и объемов пенсионных накоплений.

Ключевые слова: негосударственные пенсионные фонды, пенсия, финансовая система, пенсионные активы, инвестиции.

Konina M.O., Rekha K.H.

Donetsk National University of Economics and Trade
named after M. Tugan-Baranovsky

INDEPENDENT PENSION INSURANCE IN UKRAINE: DEFENSE OF DEVELOPMENT AND WAYS OF DELIVERY OF THEIR PAYMENTS

Summary

In the article examines types of pension provision in Ukraine. Investigated the role of the non-state pension fund in Ukraine. The analyses have been made of current state of non-state pension funds in Ukraine. It have founded the features of their operation. The recommendations have been developed and offered about the ways of improving their future development, encouraging growth in the number of participants and retirement savings.

Keywords: pension funds, pension, financial system, pension assets investment.